

U POVODU IZLOŽBE »NEBO« (»CIELO«), SLIKARA MAURA STIPANOVA, ŠTO JE PREDSTAVLJENA U GALERIJU KORTIL

Klasično, nedokučivo i mistično nebo

Tri Stipanove izložbe gledamo kao triptih koji se nakon smrti i života zatvara u metafori neba, otvarajući čitav niz osobnih promatračevih značenja i pitanja. Hoće li to biti pitanja (ne)ograničenosti, (ne)spoznatljivosti, ljepote, slobode, božanskog... ili pak u jeku recentnih, teških zbivanja u svijetu, otvara li se ovdje aktualno pitanje života, smrti, prolaznosti, eteričnih tišina, ali i erupcija buke?

VALENTINA SABLIĆ

Naslova *Nebo (Cielo)* i podnaslova *Bog – Nevidljiva ruka – Beskonačnost (Dio – La mano invisibile – Infinito)* riječkoj je publici predstavljena izložba slika Maura Stipanova u Galeriji Kortil tijekom veljače. Nebo je ujedno, kulminacija trilogije ovog autora, što je u Kortilu započela izložbom *Introspektiva (Introspektiva)* u veljači 2016. godine kada je Stipanov, vežući svoj slikarski ciklus uz stihove talijanskog pjesnika i filozofa Giacoma Leopardija izložio preko četiri stotine ulja na platnu, varirajući motiv lubanje, baveći se temom smrti i prolaznosti. Nakon toga je u veljači 2020. godine uslijedila izložba pod nazivom *Džungla života (Jungla della vita)*, ispunivši po drugi put prostor velikim brojem radova, uglavnom portretima uz nekoliko autoportreta i motivima iz svijeta prirode. Slikar se tada bavio temom života i prirodne raznolikosti nadahnut čitanjem Darwina. Te dvije izložbe suprotstavljenih tema smrti i života, sintetizirale su opreku u jedan, jedinstveni koncept pun naboja i dinamike, osvojile su prostor i na promatrača ostavile dubok dojam. *Nebo (Cielo)*, treća u tom nizu, donosi nad-temu koja u

misaonom toku prethodnih izložaba spaja, natkriva i produbljuje prethodne dvije. Stipanovljevo nebo je metafizičke naravi; ono je prostor slobode i beskonačnosti u kojem možda započinju (ili) završavaju sve stvari. Prostor ne-definiranosti, misterija, divljenja i čudenja.

Semantička vrijednost slike

Temu je Stipanov počeo istraživati 2018., a radovi za ovu izložbu nastali su krajem 2020. godine, u svega nekoliko mjeseci intenzivnog rada. Izloženo je četrdesetak radova slikanih uljem na ljepenci, i to obostrano, s prednje i stražnje strane kako bi se ista zaštitila. Gledamo prepoznatljiv rukopis autora koji se sada posve odmakao od figuralnosti u prostor čiste apstrakcije, u teatar neba. Zapis kreacije, sloboda, iskrenost i intimnost stvaralačkog čina ucrtava se na tijelo slike iz kojeg nebesko prostranstvo emanira kroz bezbrojne varijacije ideje, likovno svedene na čiste vrijednosti linije, boje i kompozicije. Ideja ovdje, baš kao i svaka iluzija, sama sebe razlaže na bezbroj mogućih interpretacija. Slika u svojoj neposrednosti svedena je na samu sebe, imaginarni je prikaz stvarnog neba i definira se višestruko u različitim

promatranjima. Središte autorove slikarske koncentracije u slobodnoj je gesti koja prenosi energiju i oživljava plohu dominantnim impastom. Na njoj slikar suvereno i fluidno barata promjenama, od bljeskova svjetlosti iz jezgre mraka, do snažne dinamike kromatskih varijacija ili pak dubokih monokroma.

Pročišćeni, eterični prostori neba generiraju iz čistih, širokih, uznemirenih ili pak mimih horizontala, kao i iz ploha svjetlosti što se nameću kao moćna masa. Ispod i iznad tih slojeva tamom se naglašava prostor dubine i mraka iz kojeg se opet pokreće život svjetlosti. Gesta kao glavni alat slikareve ekspresije zadobiva time semantičku vrijednost. Samo stvaranje djela, osjećamo, trajno je utkano u slikarev bitak.

Pročišćeni postav u suglasju s temom

Trilogija smrt-život-nebo u cjelini, a napose složeni podnaslov potonje izložbe otvara pitanje recepcije ovih slika. Za vjernike, nebo je prostor obitavanja božanskog, za »astrofizičare, umjetnike i pjesnike (ono) je prostor beskonačnosti i nedefiniranosti«, kako ističe sam autor. Nevidljivu ruku teorijskog oca kapitalizma Adama Smitha navodi kao »Nebesku moć koja pomiče (s)tvori u ekonomiji, ali i kao nebesku silu prirode ili Boga.« Autor u promišljanje neba uvodi i

okvir slike, i to upravo barokni, koji ga je inspirirao na stvaranje ovog ciklusa apostrofirajući činjenicu ljudske zadanosti ili ograničenosti redom koji posljedično pruža sigurnost.

Nakon izložbi *Introspektiva (Introspektiva)* i *Džungla života (Jungla della vita)* u sklopu kojih su Stipanovljeva mahom figuralna platna mozaički prekrila zidove Kortila spajajući se u jednu veliku sliku, iskustvo izložbe *Nebo (Cielo)* emitira znatno drugačiji impuls donoseći manji broj apstraktnih slika, tako da pojedini zidovi galerije nose tek po jednu sliku dok drugi sažimaju samo nekoliko slika u cjelinu. Pročišćeni postav u suglasju je s temom i oslobađajućom jednostavnošću djela koje predmet bavljenja zahvaća u svojoj punini. Tri izložbe gledamo kao triptih koji se nakon smrti i života zatvara u metafori neba, otvarajući čitav niz osobnih promatračevih značenja i pitanja. Hoće li to biti pitanja (ne)ograničenosti, (ne)spoznatljivosti, ljepote, slobode, božanskog... ili pak u jeku recentnih, teških zbivanja u svijetu, otvara li se ovdje aktualno pitanje života, smrti, prolaznosti, eteričnih tišina, ali i erupcija buke? Klasična vrijednost uvijek budi ono nedokučivo i sva pitanja na koja nema konačnog odgovora.

Ili? Što god ona značila, mislima u svim, vremenu u zlom, ljepota nam je prijeko potrebna.

U POVODU IZLOŽBE »VI STE PARTIJU IZDALE ONDA KADA JE TREBALO DA JOJ POMOGETE«, AUTORICE ANDREJE KULUNČIĆ U MMSU-U RIJEKE

STELLA BAKI

Politička parola jugoslavenskog, komunističkog režima iz pedesetih godina prošlog stoljeća, s kojom se opisivao »grieh« izdaje zatočenica u ženskim logorima pedesetih godina prošlog stoljeća glasila je: »Vi ste Partiju izdale onda kada je trebalo da joj pomognete.« Riječi te parole ujedno su naslov umjetničkog, ali i istraživačko-aktivističkog projekta, autorice Andreje Kulunčić, što je bio predstavljen

Mauro Stipanov, Pročišćen postav izložbe

MATEO LEVAK

Studentice s Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci u ovom prilogu donose svoje prikaze dviju manifestacija što se odnose na likovni život, vizualnu kulturu i stručno znanstveni rad s područja povijesti umjetnosti u Rijeci tijekom ožujka ove godine. Samostalno su odabrale dvije teme i stavile ih u fokus javnosti, s posebnim naglaskom na studentski angažman s jedne, i muzejsko galerijsku produkciju s druge strane. Njihovi prikazi rezultat su mentorskog rada na kolegiju »Medijacija i kritika« s ciljem popularizacije struke, vizualne kulture i njihova osobnog angažmana.

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Nataša Lah, Katedra za povijest i teoriju moderne i suvremene umjetnosti, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Rijeci

Andreja Kulunčić, glinene figure zatvorenica

O traumama i strahu na nježan i poučan način

Koristeći se interdisciplinarnim pristupom i različitim medijima, te uključivanjem zajednice u čitateljske večeri i radionice, umjetnica sa svojim suradnicama gradi prostor rasprave i zajedništva. Intuitivan je to, umjetnički proces koji osvjetljava težinu zapostavljenog iskustva čineći ga bitnim

u prostoru MMSU-a u Rijeci od 22. veljače do 20. ožujka. Tema se bavila nerazsvjetljenom traumom 860 žena koje su proživjele strašna zlostavljanja u razdoblju između 1950. i 1956. godine kao zatočenice logora na Golom otoku i otočiću Sveti Grgur, goletnim predjelima u blizini otoka Raba. Takvi prostori najuže su povezani s mnogim drugim mjestima ljudske patnje i smrti tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, s fašističkim i nacističkim radnim logorima, staljinističkim gulazima, ili bilo kojim drugim logorima za društveno-korisni rad i preodgoj kakve se nalazilo u Kini, Kubi i mnogim drugim zemljama. Žene kojima je izložba posvećena bile su zatočene jer su »izdale Partiju«, odnosno, bile su otkrivljene za suradnju s Informbirom (međunarodnom asocijacijom komunističkih partija od kojih se bivša Jugoslavija odvojila 1948. godine) kao i za kritiziranje tada vodeće politike u cjelini.

Sjećanjem protiv boli

Da bi se odgovorilo na pitanje kako prikazati proživljenu i zanemaranu traumu i bol tih žena, ovoj su izložbi prethodile složene pripreme. Autorica izložbe Andreja Kulunčić uključila je u razradu projekta feminističku antropologinju Renatu Jambrešić Kirin i psihoterapeutkinju Dubravku Stijačić. Nakon više od sedamdeset godina krenulo se u istraživanje terena gdje su se izvodile prostorne umjetničke intervencije na lokalitetima nekadašnjih logora, a tim je akcijama prethodilo istraživanje arhivske građe kao i razgovori s nekima od ženskih potomkinja nekadašnjih logorašica, njihovim kćerima, unukama, rodicama. Od arhivske građe posebno su značajna bila pisana svjedočanstva samih logorašica objavljena u knjigama Ženi Lebl »Ljubičica bela« (1990.) i Eve Grič »Sjećanja« (1997.)

Prikupljena, dokumentirana i umjetnički interpretirana grada rezultirala je izložbama, publikacijama, radionicama, čitateljskim grupama i razgovorima, te web stranicom, a sve s ciljem propitivanja položaja žena u teškoj političkoj situaciji koja je rezultirala njihovim bespoštednim mučenjem.

Surovi klimatski uvjeti, žed i izgladnjivanje zatvorenica uz kontinuirano poticanje na međusobnu agresiju i

sadizam, stvarali su »efikasan« stav kažnjavanja iz kojeg su potpuno isključeni čuvari i uprava logora, što je dovodilo do potpunog moralnog kolapsa. Ovakav način međusobnog kažnjavanja služio je zastrašivanju logoraša i građana, kako bi žrtve bile prisiljene surađivati s izvršiteljima nasilja, čuvarima i upravom logora. Logori na Svetom Grguru i Golom otoku bili su jedinstveni po načinu na koji se uspostavljala hijerarhija zatvorenica. Novopridošlice su stjevale status 'bande', i bile su izolirane, izložene šikaniranju svake vrste, da bi postupno, preuzimajući agresivne radnje nad drugima postale 'revidirke', članice logorskog kolektiva ili 'brigade' stječući postupno pravo da govore, spavaju, održavaju higijenu, javljaju se povremeno obitelji, pišu duge izvještaje o svojoj krivnji... ali uz obavezu da tuku, ponižavaju, denunciraju i nadziru 'bojkotirane' kažnjениce.

Nanošenje boli drugim kažnjenicama ostavljalo je neshvatljive psihičke posljedice na žene koje su drugima nanosile bol da bi preživjele. Mučenje kojem su bile izvrgnute bilo je znatno teže od napornog rada ili ideološke

indoktrinacije. Moralna korupcija bila je potkrijepljena strahom i prijetnjama, gubitkom samopoštovanja i empatije, te međusobnim optuživanjem što je priječio stvaranje bilo kakvog zajedništva, solidarnosti ili međusobne podrške.

Među tih 860 žena bile su intelektualke, novinarki, studentice, prevoditeljice, politički izgrađene i samosvjesne žene, komunistkinje koje su vjerovala da su doista ravnopravne svojim (moćnim) drugovima. Nakon povratka iz ženskih logora desetljećima su šutjele, i tek su 1990-ih njihove priče izašle u javnost. Otvaranje javnosti počelo je rušenjem socijalizma, i u duhu novonastalog antikomunističkog narativa. Te su žene za čitav svoj život izgubile mogućnost reintegracije u javnom i političkom društvenom prostoru prepune straha, apatije i nesigurnosti.

Biti ili ne biti

Kustosica izložbe Irena Bekić postavila izložbu podijelila je u tri 'postaje' koje slijede prostorni raspored Muzeja. Prvi od tih prostora upućuje na vizualne materijale poput crteža, fotografija i objekata koji su nastali kroz

umjetničko istraživanje lokaliteta. Umjetnica je na tim mjestima mapirala teritorij nastojeći rekonstruirati svakidašnji život zatvorenica iz ostataka arhitekture na nekadašnjim lokacijama, gdje se prostor identificira kao poveznica strašnih događaja iz prošlosti sa sadašnjicom.

Jedan od takvih radova je umjetnička intervencija klesanja u kamenu, i to poruka sjećanja Vere Winter na Golom otoku i Ženi Lebl na Svetom Grguru. Poruke poput onih: »Kamen smo nosile iz mora na vrh brda. Kada je hrpa na vrhu bila dovoljno velika, nosile bi kamenje nazad do mora« (Vera Winter) ili »Na tvojoj grbači, Sveti Grgure, počelo je ono klasično pitanje biti ili ne biti. Ako biješ, bićeš. Ako ne biješ, bićeš bijen« (Ženi Lebl) ispisale su rukom njihove unuka Nina Winter i nećakinja Ženi Lebl. Sadržaj tih davnih sjećanja po tragu današnjih rukopisa, u kamen su uklesao Silvester Ninić. Andreja Kulunčić u tom je kontekstu izradila privremenu intervenciju na Golom otoku, tako da iz stijenja na kojem su radile logorašice, izrastaju glinene figure zatvorenica ili se stapaju s njim. Ova intervencija širi se u seriju

radionica koje su pod nazivom '850 žena za 850 žena' zamišljene kao pokretni spomenik od 850 terakotnih figurica koje će biti uključene u postave daljnjih izložaba.

Druga postaja interpretira mjesto nasilja i mučenja u obliku četvero-kanalne instalacije. Instalacija dočarava mučnu svakodnevicu ženskih logora kroz multimediju pokreta, zvuka i glasa u izvedbi suvremene plesačice Zinke Užbina, instrumentalistice Jasne Jovičević te vokalistice Annette Giesriegl. U nastojanju da se što bolje razumije svakidašnji život nekadašnjih zatvorenica, a koji se danas više ne može dočarati na ostacima otočkih lokacija, prikazani su uvjeti rada kroz pokrete i zvukove tijela i uz zastrašujuće krikove trpljenja. Većina zatočenica, mučenih i izoliranih unutar logora nisu imale snage za fizički rad, a mnoge među njima nikad nisu živjele na takav način kojim se mijenja cijelo njihovo biće do potpunog iscrpljenja.

Treća postaja, unutar muzejskog prostora 'Jaslice' predstavlja interaktivnu zonu svakodnevnog izvođenja radionica i čitateljskih večeri što ih priređuje umjetnica u suradnji s publikom. U ovom prostoru su prvi put javno prikazana imena 850 žena što su bile zatočene u logorima Svetog Grgura i Golom otoku, a posjetioci su bili pozvani da abecednim redom ispisuju njihova imena, pridonoseći stvaranju svojevrsnog antispomenika. Na trakama crvene tkanine ispisana, ta će imena nakon što se ispišu do kraja, otputovati u druge kulturne institucije bivše Jugoslavije s namjerom da obznane zatajeno i zaboravljeno, povijesno i žensko iskustvo boli.

Umjetnica Andreja Kulunčić pristupa teškoj temi ženskih političkih logora na otocima Sveti Grgur i Goli otok, približavajući posjetiteljima iskustva traume i straha na vrlo nježan i poučan način. Koristeći se interdisciplinarnim pristupom i različitim medijima, te uključivanjem zajednice u čitateljske večeri i radionice, umjetnica sa svojim suradnicama gradi prostor rasprave i zajedništva. Intuitivan je to, umjetnički proces koji osvjetljava težinu zapostavljenog iskustva čineći ga bitnim. Koliko god tema ove izložbe bila teška, jedna je od onih o kojima vrijedi raspravljati i koju vrijedi pamtit.

Bilo je dana kada smo dobijale po četiri gutljaja vode pred spavanje. Brojiš: jedan, dva, tri, četiri... kada pijem vodu ja i sada brojim.

Živjele smo kao zvijeri. Stalno u strahu i na oprezu.

Poslije golootočkog iskustva izgubila sam samopouzdanje. Bila sam preplašena. Bojala sam se glasno i necenzurirano izreći svoju misao živeći u uvjerenju da će svaka moja riječ biti dojavljena.

I Kamen smo nosile iz mora na vrh brda. Kada je hrpa na vrhu bila dovoljno velika, nosile bi kamenje nazad do mora.

Znam bila je mlada devojka, studentkinja filozofije, vrlo lepa i dobra, zvala se Zora. Ona je umrla. Ja sam pitala da li će sad njeni doći da je nose kući da je sahrane. Onda mi ovo iz Uprave kažu - ne može to, njoj nisu istekle dve godine, ona mora tu oležati pa makar i mrtva.

Ali nigde, ni u jednom logoru nisu tako nastojali da čoveka ponize, da ga učine krpom, moralnom nakazom, da ga iznutra unište i unakaze. Odavde si morao da izadeš kao duhovni invalid, da se gadiš samog sebe, da se stidiš, da ceo pretekli život patiš.

Andreja Kulunčić, Misli u kamenu